

**Plan de Revitalizare și Regenerare Urbană
pentru
Amenajarea și punerea în valoare a Malurilor Mureșului pe
tronsonul cuprins între Parcul Europa și Podul Decebal,
Regenerare urbană zona Piața catedralei din Municipiul Arad,
Modernizare Parc Eminescu,
Reabilitare și modernizare Parc Zsolt Török**

1. DATE GENERALE

1.1. Denumirea și localizarea obiectivului de investiții

Obiectivele de investiții propuse sunt preluate din Lista de proiecte prioritare derivată din Strategia Integrată de Dezvoltare Urbană (SIDU) a Municipiului Arad 2021 – 2027 și post 2027 Revizia 2, finanțabile prin Programul Regional Vest 2021-2027:

- **Prioritate:** 7. O regiune pentru cetățeni
- **Obiectiv specific:** 5.1 Promovarea dezvoltării integrate și incluzive în domeniul social, economic și al mediului, precum și a culturii, a patrimoniului natural, al turismului sustenabil și a securității în zonele urbane economie cu zero emisii de dioxid de carbon
- **Intervenție regională:** 7.1.A Revitalizarea spațiilor publice urbane

Titlu proiect	Activități propuse	Buget estimat Lei (fără TVA)	Buget estimat euro* (fără TVA)	Calendar estimativ
Regenerare urbană zona Piața Catedralei din municipiul Arad	Redarea spațiilor publice cetățenilor prin investiții în amenajarea de: piețe și piațete publice	25.449.337,51	5.117.913,67	Ianuarie 2025 – mai 2025
Amenajarea și punerea în valoare a Malurilor Mureșului pe tronsonul cuprins între Parcul Europa și Podul Decebal	Redarea spațiilor publice cetățenilor prin investiții în amenajarea de: - spații verzi existente: scuaruri, parcuri, grădini publice - spații verzi-albastre existente: maluri de cursuri de apă	62.912.598,38	12.651.851,82	Ianuarie 2025 – decembrie 2026
Modernizare Parc Mihai Eminescu	Redarea spațiilor publice cetățenilor prin investiții în amenajarea de: spații verzi existente: scuaruri, parcuri, grădini publice	12.802.064,12	2.574.521,20	Iulie 2025 - decembrie 2026
Reabilitare și modernizare Parc Zsolt Török	Redarea spațiilor publice cetățenilor prin investiții în amenajarea de: spații verzi existente: scuaruri, parcuri, grădini publice	9.945.208,69	2.000.001,75	Iulie 2025 - decembrie 2026

1.2. Beneficiarul investiției

Beneficiarul proiectelor de investiții propuse este Municipiul Arad.

1.3. Elaboratorul planului

Prezentul Plan de Revitalizare și Regenerare urbană a fost întocmit de către SC Colosal Deviz SRL Arad

2. DOCUMENTE STRATEGICE DE PLANIFICARE

Planificarea strategică reprezintă un proces sistematic, prin care o instituție își stabilește anumite priorități esențiale pentru îndeplinirea misiunii ei, în acord cu evoluția mediului în care aceasta își desfășoară activitatea. Planificarea strategică este o activitate orientată spre viitor, vizând obiectivele de dezvoltare și etapele necesare realizării acestora. În același timp, este un proces continuu, utilizat de comunitățile locale pentru a se asigura că politicile și programele existente corespund necesităților de dezvoltare socio-economică, în contextul limitărilor impuse de resursele locale disponibile.

Dezvoltarea urbană integrată a Municipiului Arad a reprezentat și continuă să reprezinte un deziderat al administrației publice locale, rezultat din înțelegerea necesității abordării integrate în vederea creșterii competitivității economiei locale și întăririi poziției de centru regional, valorificând în acest mod statutul de Municipiu reședință de județ.

Astfel, la nivel strategic, Municipiul Arad este angajat într-un proces de planificare strategică cu scopul de a crește capacitatea de dezvoltare a orașului într-o manieră mai organizată și mai eficientă, urmărind dezvoltarea și consolidarea unui centru economic puternic, stabil și diversificat, capabil să asigure prosperitatea și creșterea calității vieții arădenilor.

În acest sens, de-a lungul timpului, au fost elaborate o serie de documente strategice, pe de o parte cu scopul de a trasa o viziune de ansamblu cu privire la dezvoltarea municipiului, iar pe de altă parte pentru a completa și actualiza această viziune prin diverse strategii sectoriale.

Elaborarea sau actualizarea strategiilor de dezvoltare a urmărit principalii pași ai unui proces integrat de planificare strategică, de la analiza potențialului local, la stabilirea obiectivelor de dezvoltare și a căilor de acțiune, la identificarea surselor pentru finanțarea obiectivelor de investiții propuse în cadrul strategiei.

La nivelul Municipiului Arad, principale documente strategice aflate în actualitate sunt:

- Plan Integrat de revitalizare a zonei protejate din municipiul Arad (VITO), aprobat prin HCLM Nr. 33 din 13.03.2013
- Studiu privind asigurarea coerenței imaginii urbane a zonei construite protejate, aprobat prin HCLM Nr. 110 din 29.04.2014
- Plan urbanistic pentru zona construită protejată, aprobat prin HCLM Nr. 201 din 17.07.2014
- Studiu condiții impuse pentru reabilitarea clădirilor din zona construită protejată, aprobat prin HCLM Nr. 391 din 22.11.2016
- Strategie privind transformarea în oraș verde a Municipiului Arad, aprobată prin HCLM Nr. 15 din 26.01.2017
- Harta strategică de zgomot a Municipiului Arad, revizuită, aprobată prin HCLM Nr. 66 din 19.02.2020
- Plan de acțiune pentru gestionarea zgomotului și a efectelor acestuia în municipiul Arad, aprobat prin HCLM Nr. 493 din 01.11.21
- Planul de Acțiune pentru energie Durabilă și Climă (PAEDC), aprobat prin HCLM Nr. 553 din 23.11.21
- Planul de Mobilitate Urbană Durabilă a Municipiului Arad 2021-2027 și post 2027, aprobat prin HCLM Nr. 117 din 11.03.2022.
- Strategia de dezvoltare spațială (Masterplan) – aferentă actualizare PUG, aprobată prin HCLM Nr. 270 din 18.05.2023
- Strategia Integrată de Dezvoltare a Municipiului Arad (SIDU) 2021-2027 și post 2027, având ca orizont anul 2030, actualizează Strategia Integrată de Dezvoltare Urbană (SIDU) 2014-2030, principalul document strategic al municipiului Arad și a fost actualizată prin HCLM Nr.

742/27.12.2023 sub denumirea de Strategia Integrată de Dezvoltare Urbană a Municipiului Arad 2021-2027 și post 2027, Revizia 2.

Toate proiectele propuse în Planul de Revitalizare și Regenerare Urbană includ activități privind regenerarea spațiilor publice cu accent pe reconfigurarea spațiului public pentru utilizare multiplă și redarea spațiului pentru cetățeni. În același timp, proiectele sunt implementate în zone din interiorul orașului/municipiului delimitate, aprobate prin documente de urbanism și incluse în SIDU.

Pentru zonele din interiorul orașului/municipiului care face obiectul investiției, UAT promovează o abordare integrată fiind propuse și alte proiecte de investiții în perioada 2021-2027 susținute din fonduri nerambursabile, bugetul local, bugetul național sau alte surse de finanțare.

Nu în ultimul rând, proiectele au un caracter integrat demonstrat prin complementaritate cu alte proiecte cuprinse în cadrul SIDU, cât și prin abordarea unor funcții multiple în cadrul proiectului integrat, funcții care vor contribui la îmbunătățirea aspectelor sociale, culturale, economice sau de mediu;

3. CONTEXTUL GENERAL

a. Rolul proiectelor de regenerare urbană

Politica de coeziune reprezintă una dintre cele mai importante și complexe politici ale Uniunii Europene, având ca principal obiectiv reducerea decalajelor economice, sociale și teritoriale între diversele regiuni și statele membre. Pentru atingerea obiectivelor specifice privind creșterea economică și ocuparea forței de muncă, au fost alocate bugete multianuale de finanțare a proiectelor.

În cadrul proiectelor de regenerare urbană, bugetul estimat pentru perioada 2021-2027 este de aproximativ 0,5 miliarde euro. Proiectele de regenerare urbană integrată acoperă un spectru larg de intervenții și de situații ce sunt complementare și sunt corelate cu programele de dezvoltare economico-socială și de mediu a localităților, precum și cu viziunea de amenajare a teritoriului și urbanism.

Conform Legii 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, cu modificările și completările ulterioare și a normelor metodologice de aplicare, delimitarea zonelor în care se preconizează operațiuni de regenerare urbană, este cuprinsă în Planul urbanistic general. Delimitarea se va face pe limite cadastrale și vor cuprinde zone omogene din punct de vedere funcțional, ce necesită implementarea unor operațiuni integrate, caracterizate de una sau mai multe dintre următoarele situații:

- a) zone centrale;
- b) zone istorice;
- c) zone construite protejate;
- d) zone din mari ansambluri de locuit;
- e) zone locuite de comunități defavorizate, inclusiv așezări informale;
- f) zone de reconversie funcțională: situri industriale dezafectate, situri militare dezafectate, situri cu infrastructuri majore dezafectate.

Identificarea și delimitarea unui areal ca zonă de regenerare urbană se face pentru a orienta, prioritar pentru zona respectivă, finanțări și instrumente de intervenție dedicate.

În conformitate cu Declarația de la Toledo (2010) la care au participat statele membre la nivelul Uniunii Europene, regenerarea urbană integrată "își propune să optimizeze, să conserve și să revalorifice întreg capitalul urban existent (social, mediu construit, patrimoniu, etc.) față de alte forme de intervenție în care, în tot acest capital urban, doar valoarea terenului este prioritizată și conservată prin demolarea traumatizantă și prin înlocuirea restului întregului capital urban și – cel mai lamentabil – social".

Astfel, procesul de regenerare urbană trebuie să țină cont de identitatea și cultura urbană alături

de elemente de bază ale regenerării, cum ar fi mobilitatea, protecția mediului și accesul la servicii și dotări. Problematica regenerării urbane este menționată de mai multe documente de la nivel european, și anume:

- Declarația finală a Conferinței Europene a Miniștrilor Responsabili cu Amenajarea Teritoriului – CEMAT (2007) la nivelul statelor membre, definește regenerarea urbană ca un "set de operațiuni destinate transformării bazei socio-economice a unor anumite zone urbane vechi în forme funcționale și spațiale durabile prin atragerea de noi activități, noi firme, îmbunătățind mediul urban și diversificând structura socială."
- Noua Agendă Urbană (2017) promovează planificarea expansiunilor urbane, prioritizând reînnoirea, regenerarea și modernizarea zonelor urbane.
- Noua Cartă de la Leipzig (2020) prevede reducerea expansiunii urbane, prioritizarea reînnoirii și regenerarea complexă a zonelor urbane, inclusiv red dezvoltarea siturilor industriale abandonate sau în ruină (tip „brownfield”) pentru limitarea impermeabilizării solului.
- Pactul de la Amsterdam (2016) susține regenerarea urbană a cartierelor defavorizate ca soluție localizată pentru reducerea sărăciei urbane.
- În Declarația de la București (2019) asumată de miniștrii responsabili cu dezvoltarea urbană din cadrul statelor membre UE este recunoscută importanța zonelor urbane de toate dimensiunile ca element cheie al coeziunii teritoriale, fiind palierul administrativ cel mai apropiat de cetățeni.

La nivelul Uniunii Europene a fost subliniată nevoia unei dezvoltări urbane durabile și incluzive din punct de vedere social, care trebuie realizată într-o manieră integrată asupra problemelor orașului, în vederea reducerii disparităților și creșterii coeziunii socio-economice.

În cadrul localităților urbane din România sunt necesare intervenții de regenerare urbană a zonelor, orașele confruntându-se cu disfuncții rezultate în urma dezvoltării socio-economice din ultimele decenii. Dezvoltarea României se află în strânsă legătură cu dezvoltarea orașelor, o dezvoltare policentrică pentru susținerea întregului teritoriu național. Dezvoltarea orașelor poate fi încadrată în două perioade, în funcție de morfologia țesutului construit, în perioada socialistă (înainte de 1989) și după această perioadă (între 1990 și prezent). Țesutul construit în prima perioadă este caracterizat de blocuri de locuit, în cadrul cărora, cea mai mare parte a spațiului public mineral este utilizată în scopul parcurii automobilelor, spațiile de relaxare, socializare sau petrecerea timpului liber pentru diferitele categorii de persoane fiind subjugate acestuia.

Aceste zone sunt în prezent sufocate de suprafețele betonate, ocupate de parcuri, garaje, chioșcuri, având efecte negative asupra sănătății, incluziunii și bunăstării populației rezidente. În cadrul dezvoltărilor realizate după anul 1990, acestea sunt localizate de multe ori la periferia orașelor, aici apărând fenomenul de expansiune urbană. În lipsa unor reglementări stricte, aceste areale pot genera dezvoltări haotice, nesistematizate, cu acces îngreunat la infrastructura tehnico-edilitară sau de circulații. Din cauza dimensiunii, extinderea infrastructurilor în aceste areale generează costuri greu de suportat pentru autoritățile publice locale, acestea fiind de multe ori ineficiente.

Totodată, sănătatea și bunăstarea locuitorilor este influențată de cantitatea și calitatea spațiilor verzi din cadrul orașelor. La nivelul orașelor din România, suprafața medie de spațiu verde este de 18m²/locuitor, valoare inferioară mediei europene și normei naționale reglementate prin OUG 114/2007, aceasta fiind de 26m²/locuitor.

Alte elemente componente ale mediului natural, care de multe ori rămân nevalorificate, sunt malurile râurilor/lacurilor. De multe ori, orașele se dezvoltă fără a proteja și valorifica potențialul oferit de cadrul natural existent.

Dezvoltarea orașelor este relaționată cu evoluția demografică care la rândul ei este influențată de

calitatea vieții dintr-un oraș. Oamenii preferă să locuiască în orașe civilizate, care oferă condiții bune de trai, acces la servicii și dotări necesare, cu un mediu urban sănătos și curat. Totodată, calitatea punctelor de interes ale orașelor precum zonele centrale, istorice, piețe, gări și autogări, etc., influențează major calitatea vieții locuitorilor săi și a atractivității localității. În multe dintre cazuri, autoritățile publice locale nu reușesc să își protejeze și valorifice patrimoniul construit, având bugete limitate.

O altă problemă rezultată în urma evoluției orașelor este înglobarea zonelor industriale în țesutul urban construit. În urma acestor activități terenurile pot fi poluate și degradate. Astfel, regenerarea urbană cuprinde intervenții asupra condițiilor de viață, asigurând coeziunea și reducerea disparităților socio-economice a zonelor, având ca rezultat creșterea atractivității zonei pentru investitori și crearea de locuri de muncă.

Ținând cont că zonele urbane sunt considerate principalele motoare ale creșterii economice și a unei dezvoltări policentrice, procesul de regenerare urbană este unul imperios și complex, din punct de vedere al susținerii dezvoltării socio-economice al localităților. Astfel, regenerarea urbană este importantă din punct de vedere public și strategic, având rezultate pe termen scurt, mediu și lung.

Orașele ar trebui să își pună în valoare punctele forte inerente, înglobate în țesutul lor dens și variat, iar regenerarea urbană ar trebui să reprezinte un instrument în inversarea tendinței actuale de expansiune, conform Politicii Urbane a României, document elaborate de Banca Mondială.

Totodată, regenerarea urbană trebuie realizată luând în calcul echitatea și interesele tuturor categoriilor sociale, în vederea evitării gentrificării.

La nivel național, a fost stabilit modul în care proiectele de regenerare urbană pot și finanțate din fonduri nerambursabile și rolul autorităților publice locale în vederea elaborării și pregătirii proiectelor de regenerare urbană pe baza unor reglementări comune, care să asigure eligibilitatea acestora.

Astfel, conform legii 350/2001, în Planul Urbanistic General sunt delimitate zonele în care se preconizează operațiuni urbanistice de regenerare urbană. Din păcate, Planurile Urbanistice Generale ale localităților din România nu cuprind ultimele dezvoltări și tendințele de dezvoltare generate de factori economici, sociali și politici, perioada de valabilitate a documentațiilor fiind de cele mai multe ori prelungită, iar procedura de avizare și aprobare a documentațiilor noi fiind de durată.

Fără o reglementare care să acopere situațiile în care regenerarea urbană poate soluționa disfuncțiile existente, a cadrului necesar pentru elaborarea documentațiilor aferente proiectelor de regenerare urbană finanțabile prin fonduri nerambursabile, administrațiile publice locale nu pot pregăti proiecte care să răspundă cerințelor impuse.

Astfel, prin adoptarea Ordonanței de Urgență nr. 183 din 28 decembrie 2022 a fost stabilit cadrul general de finanțare din fonduri externe nerambursabile și modul în care domeniul de regenerare urbană urmează să fi finanțat din fonduri europene alocate în cadrul Programelor Operaționale Regionale (POR) și stabilește etapele premergătoare depunerii de proiecte mature prin integrarea zonelor de regenerare urbană în planurile urbanistice și de amenajare, precum și prin elaborarea documentațiilor necesare.

Activitățile care privesc regenerarea urbană sunt finanțabile din fonduri nerambursabile în cadrul politicii de coeziune din Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR) fiind considerate investiții în tranziția verde deoarece vizează îmbunătățirea durabilității și a eficienței energetice, reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, precum și promovarea unei dezvoltări mai durabile și prietenoase cu mediul. Totodată, aceste proiecte includ măsuri complementare de mediu, guvernare locală, expropriere pentru cauză de utilitate publică, operațiuni funciare, economice, sociale, culturale, educaționale finanțate de la bugetul de stat sau local sau prin alte programe europene, cu menționarea surselor de finanțare, precum și prezentarea caracterului integrat, a succesiunii și coerenței implementării acestora. Aceste măsuri au ca scop eliminarea decalajelor economice, sociale și creșterea atractivității și vor urmări implicarea populației și

a stakeholderilor, ca măsură proactivă de susținere a parteneriatelor între administrația publică și mediul privat, și implementarea proiectelor sociale.

Conform OUG 183/2022 în cazul în care prin Planul Urbanistic General nu au fost stabilite inițial zone pentru operațiuni de regenerare urbană, sau în cazul în care au fost identificate alte zone care pot face obiectul regenerării urbane, inclusiv zone urbane marginalizate cuprinse în strategiile de dezvoltare locală, delimitarea acestor zone se realizează în baza unui studiu elaborat de specialiști atestați în domeniul urbanismului. Delimitarea acestor zone de regenerare urbană se realizează pe limite cadastrale și include, după caz, zonele învecinate cu care există legături ecologice, peisagistice, funcționale sau de circulație, pentru a crea conexiunile către acestea.

b. Scopul documentației

Studiul de față are ca scop delimitarea zonelor de regenerare urbană, cum au fost ele definite prin Ordonanță de Urgență nr. 183 din 28 decembrie 2022. Prin studiu sunt identificate zone care necesită implementarea unor operațiuni integrate de regenerare urbană, în care se regăsesc cel puțin una din următoarele situații: zonă centrală, zonă istorică, zone construite protejate și zone de protecție a monumentelor, zone din ansambluri de locuit, zona autogărilor, stațiilor, haltelor și punctelor de oprire feroviare, zonele adiacente infrastructurii feroviare, zonele activelor feroviare dezafectate, precum și zonele adiacente porturilor/locurilor de operare, faleze, maluri și insule ale râurilor, fluviului și lacurilor, zone locuite de comunități defavorizate, inclusiv așezări informale, zone de reconversie funcțională, zone destructurate cuprinzând parcele construite izolat, realizate în mod necoordonat și fragmentat, respectiv foste terenuri agricole afectate de expansiune urbană necontrolată ce necesită reconfigurări în vederea dezvoltării urbanistice durabile, zone de agrement și turism, zona piețelor destinate comerțului cu produse și servicii.

Regenerarea urbană vizează revitalizarea și îmbunătățirea fizică, socială și economică a mediului urban. Prin intervenții planificate și sustenabile, se urmărește transformarea zonelor dezavantajate, neatractive sau deteriorate în spații funcționale, atrăgătoare și cu o utilizare mai eficientă a resurselor. Acest proces poate avea un impact semnificativ asupra calității vieții în orașe, contribuind la crearea unor comunități mai vibrante și sustenabile.

Astfel, documentația de față are ca scop delimitarea zonelor care necesită operațiuni de regenerare urbană. Proiectele de regenerare urbană, care pot fi finanțate prin Programele operaționale regionale, acoperă un spectru larg de intervenții și situații care sunt complementare, în special:

- îmbunătățirea calității serviciilor de administrare a domeniului public și privat;
- renovarea, consolidarea sau reabilitarea imobilelor aflate în proprietate publică sau privată a statului sau a unității administrativ-teritoriale, inclusiv reconversia funcțională a acestora, cu o atenție specială asupra reducerii riscului seismic, ameliorării performanțelor energetice, a instalațiilor și infrastructurii asociate, inclusiv prin promovarea de soluții tehnice inovative;
- conservarea, punerea în valoare și dezvoltarea moștenirii culturale și istorice;
- reconsiderarea mobilității urbane, îmbunătățirea accesibilității și a legăturilor cu zonele înconjurătoare;
- măsuri privind construirea de locuințe sociale.

Delimitarea zonelor care necesită operațiuni de regenerare urbană se realizează printr-o manieră integrată pe limite cadastrale și include, după caz, zonele învecinate cu care există legături ecologice, peisagistice, funcționale sau de circulație, pentru a crea conexiunile către acestea.

Spațiul public reprezintă o parte definitorie a calității vieții și a atractivității unui oraș, reprezentând

locul în care oamenii pot socializa și crea comunități. Calitatea, gradul de accesibilitate și dotările dintr-un spațiu public joacă un rol esențial în calitatea vieții populației. Spațiul public nu include doar suprafețele publice fizice, ci include și fațadele clădirilor și toate elementele care compun peisajul natural și antropic al unui oraș. Astfel, proiectele de regenerare urbană trebuie să asigure implementarea operațiunilor integrate.

Proiectele de regenerare urbană pentru care se acordă sprijin financiar în elaborarea documentațiilor tehnico-economice trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

- a) să facă parte din Strategia integrată de dezvoltare urbană/strategia de dezvoltare locală/județeană elaborată conform legii la nivelul autorităților publice locale/județene/ polului de creștere/zona urbane funcționale sau din alte studii de specialitate aprobate de acestea;
- b) să integreze intervenții de regenerare urbană care se referă la: locuire, spații culturale, spații comerciale, spații publice în zonele centrale și/sau în cartierele de locuit, monumente istorice sau zone protejate, situri industriale cu scopul de a susține dezvoltarea structurilor de afaceri și/sau pentru reconversia funcțională a terenurilor, spații verzi definite conform legii;
- c) să aibă valoarea estimată totală, fără T.V.A., echivalent în lei, a proiectului cuprinsă între 3.000.000 euro și 7.500.000 euro pentru municipiile reședință de județ și între 1.000.000 euro și 5.000.000 euro pentru celelalte municipii și orașe.

Conform aceleiași ordonanțe, proiectele de regenerare urbană trebuie să asigure implementarea următoarelor activități cu caracter general, în funcție de nevoi, specific și necesitățile zonei:

- a) modernizarea și reconfigurarea sistemului de transport, a rețelelor stradale și a căilor de rulare în zona de interes, implementarea de sisteme destinate managementului inteligent al traficului rutier urban și dezvoltarea infrastructurii necesare, pentru fluidizarea traficului și asigurarea unei coordonări unitare a tuturor rețelelor de transport public;
- b) promovarea infrastructurii verzi în zonele de regenerare urbană, încurajarea folosirii de către comunitate a unor mijloace alternative nepoluante de transport sau mai puțin poluante și sprijin pentru infrastructura nemotorizată, realizarea de coridoare ecologice urbane și refacerea conectivității coridoarelor ecologice, de tipul extinderii pistelor și traseelor pentru biciclete, spații de parcare pentru biciclete, inclusiv introducerea unor sisteme de închiriere de biciclete, implementarea unor sisteme de monitorizare, supraveghere și de siguranță specifice infrastructurii verzi, coridoare verzi și perdele forestiere;
- c) realizarea de structuri de acces pietonal în zonele cu mai multe moduri de transport, inclusive pasaje supraterrane sau subterane, ascensoare și alte amenajări specifice, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități;
- d) realizarea de sisteme de supraveghere și de siguranță, inclusiv Wi Fi, amenajarea spațiilor publice și a stațiilor de transport public cu sisteme electronice inteligente de informare, inclusiv sisteme de informare și atenționare destinate persoanelor cu dizabilități;
- e) realizarea de sisteme de parcare verticală, multietajate, precum și amenajarea, reabilitarea, modernizarea locurilor de parcare, inclusiv prin executarea de locuri de parcare temporară, de reședință, dacă acestea sunt strict necesare și sunt destinate zonei de regenerare urbană;
- f) dezvoltarea căilor de comunicație de orice fel și a infrastructurii tehnico-edilitare aferente sectorului serviciilor de utilități publice și programelor de protecție a mediului pentru activitățile și serviciile poluante prin lucrări de construire, reconstruire, modificare, extindere, reparare, modernizare și reabilitare;
- g) lucrări de construire, reconstruire, consolidare, extindere, reabilitare, schimbare de destinație a clădirilor, inclusiv demolarea clădirilor aflate într-o stare avansată de degradare, situate pe terenurile supuse intervențiilor și care nu aparțin patrimoniului național cultural;

- h) renovarea clădirilor și a clădirilor de patrimoniu în vederea punerii lor în valoare, precum și lucrări de asigurare și îmbunătățire a eficienței energetice în funcție de potențialul de reducere a consumului, respectiv reducerea emisiilor de carbon, inclusiv lucrări de consolidare structurală a acestora în funcție de nivelul de expunere și vulnerabilitate la riscurile identificate;
- i) modernizarea, extinderea și reabilitarea imobilelor publice și amenajarea spațiilor publice destinate interacțiunilor sociale și activităților educaționale, culturale, sportive și recreative; dotarea și asigurarea infrastructurii în scopul utilizării unor imobile prin îmbunătățirea infrastructurii specifice pentru creșterea participării comunității la activitățile comunitare, culturale și civice, inclusiv construcția de săli polivalente și bazine de înot destinate activităților sportive și recreative;
- j) realizarea de lucrări de conservare, construire, extindere, consolidare, restructurare a fondului construit existent, amenajări peisagistice, lucrări de restaurare, punere în valoare și de punere în siguranță a monumentelor istorice;
- k) revitalizarea spațiului public prin implementarea de soluții urbanistice și tehnice, integrate și adecvate, prin lucrări de întreținere, dotare sau, după caz, reabilitare a mobilierului urban degradat, reparare a împrejmuirilor, a stâlpilor și a lămpilor de iluminat public cu valoare istorică, a indicatoarelor și plăcuțelor cu nume de străzi, inclusiv reabilitarea pavajelor existente prin reutilizarea pietrei cubice existente cu valoare estetică și de patrimoniu;
- l) realizarea de demolări, modernizări, extinderi, reconstrucții, precum și reconversia funcțională și punerea în valoare a construcțiilor și spațiilor degradate existente pentru diferite servicii administrative, sociale, culturale și pentru alte destinații și activități specifice zonei regenerare;
- m) reconversia, reutilizarea spațiilor și terenurilor abandonate, degradate, a altor terenuri urbane care sunt vacante sau neutilizate corespunzător, transformarea lor în zone verzi, de agrement și recreere;
- n) crearea, modernizarea, extinderea și întreținerea de amenajări peisagistice, de spații verzi și altele asemenea, inclusiv parcuri/păduri urbane, acoperișuri verzi, grădini urbane, conectivitate ecologică;
- o) realizarea de sisteme de irigații inteligente asupra spațiilor verzi amenajate în zona de regenerare;
- p) reabilitarea/modernizarea și retehnologizarea sistemelor existente de iluminat public, dezvoltarea unor sisteme de iluminat public performant și eficient energetic în zona de regenerare urbană;
- q) măsuri pentru construirea imaginii urbane prin proiecte de artă contemporană și implicarea comunității locale, contribuind la durabilitatea urbană a locurilor caracterizate în mod tradițional de degradare și includerea artei stradale în proiectele de dezvoltare a comunităților, incluziune socială, îmbunătățirea mediului fizic, îngrijirea spațiilor comune, marketing teritorial.

Pentru proiectele care conțin intervenții pentru grădini și parcuri publice urbane, parcuri dendrologice, grădini botanice, suplimentar intervențiilor anterioare, se pot derula următoarele tipuri de intervenții:

- a) reabilitarea fondului vegetal prin înlocuirea și completarea arborilor și plantelor degradate, bolnave, dispărute;
- b) reabilitarea componentelor peisagistice, vegetale și arhitecturale;
- c) montarea de sisteme de iluminat public destinate punerii în valoare a vegetației, a statuilor și a altor componente cu valoare peisagistică și arhitecturală, montarea de sisteme de supraveghere, inclusiv sisteme adecvate pentru persoanele cu dizabilități;
- d) realizarea de parcuri tematice.

Pentru regenerarea urbană a zonelor de parcare, suplimentar prevederilor de la litera e), pot fi incluse și următoarele categorii de activități:

- a) reabilitarea, modernizarea, înființarea, extinderea cadrului destinat acestor zone - subteran, supraterran, multietajat;

b) operaționalizarea unui sistem de transport multimodal sub forma unui hub de transport, incluzând și parcuri multietajate sau subterane.

Zonele care necesită implementarea unor operațiuni integrate de regenerare urbană, în cazul proiectelor de regenerare urbană pentru care se acordă sprijin financiar în elaborarea documentațiilor tehnico- economice.

Pentru zonele de regenerare urbană aferente falezelor, malurilor și insulelor râurilor, fluviului și lacurilor de pe raza localităților urbane, se pot derula suplimentar și următoarele categorii de intervenții:

- a) executarea de lucrări hidrotehnice de regularizare a cursurilor râurilor și de amenajare a malurilor râurilor și lacurilor;
- b) executarea unor lucrări de demolare a dalelor și casetelor în care unele segmente de râuri au fost canalizate, respectiv de consolidare și amenajare a malurilor și a albiei în scop recreativ, de agrement sau turistic;
- c) executarea unor lucrări de amenajări ale spațiului public și modificări ale circulației rutiere existente pentru a fluidiza accesul către frontul de apă al râurilor și lacurilor;
- d) construirea/amenajarea/extinderea/reabilitarea unei zone de promenadă pietonală, puncte de belvedere și spații destinate recreerii, dar și dezvoltarea infrastructurii necesare pentru atragerea în zonă a activităților economice;
- e) amenajarea de plaje, montarea de instalații publice pentru sporturi nautice, debarcadere, amenajarea de terenuri de sport, piste pentru alergare, instalații și amenajări cu rol de recreere, educațional și alte activități, precum și instalarea unor sisteme inteligente de supraveghere a spațiilor amenajate;
- f) amenajări peisagistice, crearea de parcuri tematice, modernizarea sau extinderea de parcuri și spații verzi, aliniamente plantate pe malul râurilor sau al lacurilor;
- g) amenajarea de centuri verzi și plantații cu rol de protecție eoliană împotriva alunecărilor de teren sau de reducere a eroziunii și alte amenajări.

Pentru zonele de regenerare urbană aferente zonelor industriale și/sau militare dezafectate sau zonelor cu căi ferate, apeducte, poduri și baraje declarate dezafectate conform reglementărilor legale în vigoare sau haldelor de steril/zgură sau alte materiale similare și depozitele de deșeuri închise, respectiv parcelele construite și zonele cuprinzând terenuri foste agricole ce necesită reconfigurări în vederea dezvoltării urbanistice durabile, suplimentar prevederilor cu caracter general, pot fi derulate și următoarele activități specifice:

- a) reconfigurarea sistemului parcelar și al tramei stradale, cu rezervarea de terenuri pentru parcuri, instituții publice, centre de cartier, de educație sau medicale, locuințe sociale;
- b) lucrări tehnice de decontaminare a zonei;
- c) reutilizarea, inclusiv demolarea infrastructurilor majore dezafectate de tipul căilor ferate, funicularelor sau altor infrastructuri dezafectate, curățarea și amenajarea terenurilor, asigurarea utilităților;
- d) lucrări tehnice de stabilizare și remediere a siturilor, de tasare și amenajare a zonelor de acces și vecinătate;
- e) reutilizarea spațiilor prin implementarea de soluții urbanistice și tehnice, integrate și adecvate, prin lucrări de modelare și acoperire în vederea amenajării lor;
- f) amenajarea de parcuri tematice, amenajări peisagistice, spații verzi și aliniamente plantate, amenajarea de terenuri de sport;
- g) construirea/amenajarea/extinderea/reabilitarea unei zone de promenadă pietonală, puncte de belvedere, dar și dezvoltarea infrastructurii necesare pentru atragerea în zonă a activităților economice;
- h) amenajarea de centuri verzi și plantații cu rol de protecție eoliană împotriva alunecărilor de teren sau

de reducere a eroziunii și alte amenajări.

Zonele de regenerare urbană aferente arealelor locuite de comunități defavorizate, inclusiv așezări informale, suplimentar prevederilor generale, se pot derula și lucrări pentru reconfigurarea sistemului parcellar și al tramei stradale, cu rezervarea de terenuri pentru parcuri, instituții publice, centre de cartier, centre de educație, instituții de învățământ, centre medicale și pentru edificarea de locuințe sociale.

Pentru zonele de regenerare urbană aferente zonelor de turism și agrement, suplimentar prevederilor generale, pot fi derulate și următoarele categorii de activități specifice:

- a) îmbunătățirea infrastructurii publice de turism și de agrement, în zonele care dispun de un potențial turistic valoros;
- b) promovarea diferitelor tipuri de turism în funcție de potențialul și patrimoniul natural al zonei pentru creșterea socio-economică a acesteia;
- c) activități de marketing și promovare turistică a zonei, inclusiv servicii de digitalizare;
- d) îmbunătățirea accesului către resursele și obiectivele turistice sau de patrimoniu, inclusiv către infrastructura de agrement construită, amenajată, reabilitată, modernizată.

În zona piețelor comerciale ale localităților urbane, suplimentar prevederilor generale, pot fi derulate și următoarele categorii de activități specifice:

- a) demolarea, reabilitarea, modernizarea, extinderea, construirea spațiilor de desfacere a produselor din cadrul pieței, asigurarea dotărilor interioare ale pieței, echipamentelor pentru situații de urgență și a infrastructurilor tehnico-edilitare, instalații de suprafață și subterane, pavaje, spații verzi, căi de rulare, amenajări urbane în interiorul pieței;
- b) modernizarea și reconfigurarea piețelor și a profilului străzilor care delimitează spațiul aferent acestora;
- c) realizarea de parcuri temporare destinate transferului mărfurilor și sisteme de parcare multietajată din structuri metalice sau parcuri subterane.

Astfel, documentația de față cuprinde delimitarea tuturor zonelor care necesită implementarea unor operațiuni integrate de regenerare urbană.

4. ANALIZA SITUAȚIEI EXISTENTE:

Orașele sunt motoarele unei economii și polii de susținere ai coeziunii teritoriale. Totodată, performanța unui oraș se află în strânsă legătură cu bunăstarea locuitorilor și gradul de atracție al investitorilor și turiștilor. Pentru a deveni atractiv, un oraș trebuie să asigure o calitate ridicată a vieții. De aceea, proiectele de regenerare urbană trebuie să pornească de la schimbări în mediul de viață cotidian, care conduc la ameliorarea sănătății, gradului de interacțiune și implicare, și nu în ultimul rând cresc productivitatea populației. Totodată, prin aplicarea principiilor sustenabile, un oraș devine atractiv și competitiv cu alte orașe din regiune.

Centrele urbane se află într-o evoluție constantă, pe parcursul căreia se confruntă cu din ce în ce mai multe provocări. Preocuparea autorităților publice locale pentru regenerarea spațiilor publice urbane, vine în contextul schimbărilor la care atât comunitățile locale cât și spațiul disponibil, trebuie să se adapteze.

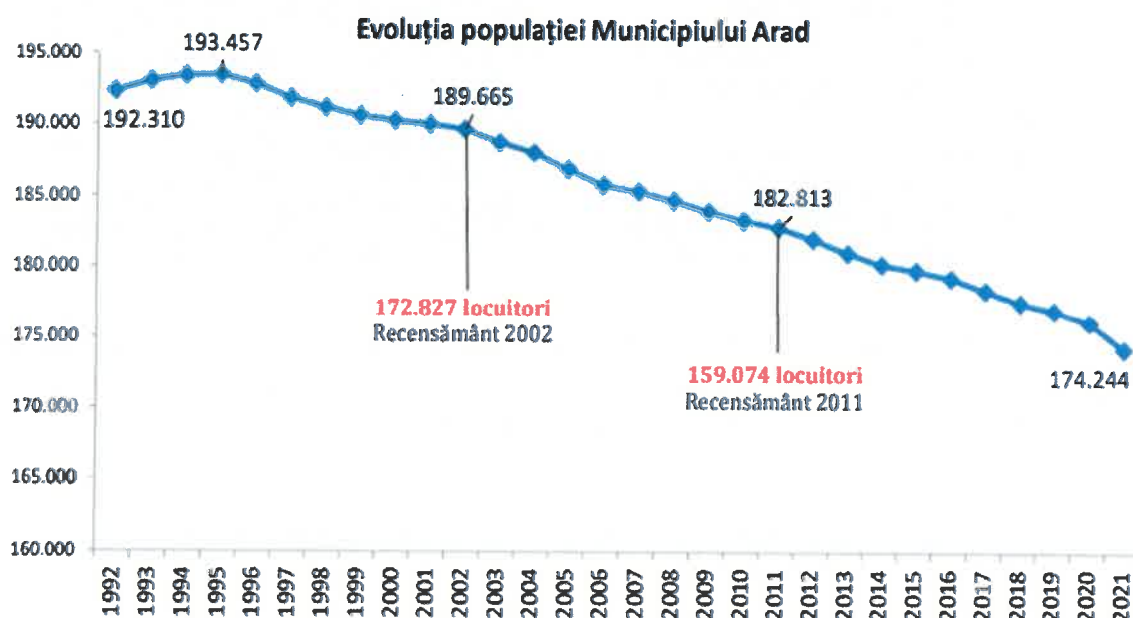
a. Evoluția și dinamica populației

Conform datelor oficiale de la recensămintele din 2002 și 2011 populația Municipiului Arad a înregistrat o scădere de 7,95% (13.753 de persoane) în intervalul 2002-2011:

	2002	2011	
Municipiul ARAD	172.827	159.074	7.95% ↓

Evoluția în timp a populației din Municipiul Arad prezintă un trend constant descendent după Revoluție, cu o scădere de 9,9%, adică 19.213 persoane, față de vârful demografic înregistrat în 1994 când au fost înregistrați 193.457 locuitori (date INSSE la 1 ianuarie):

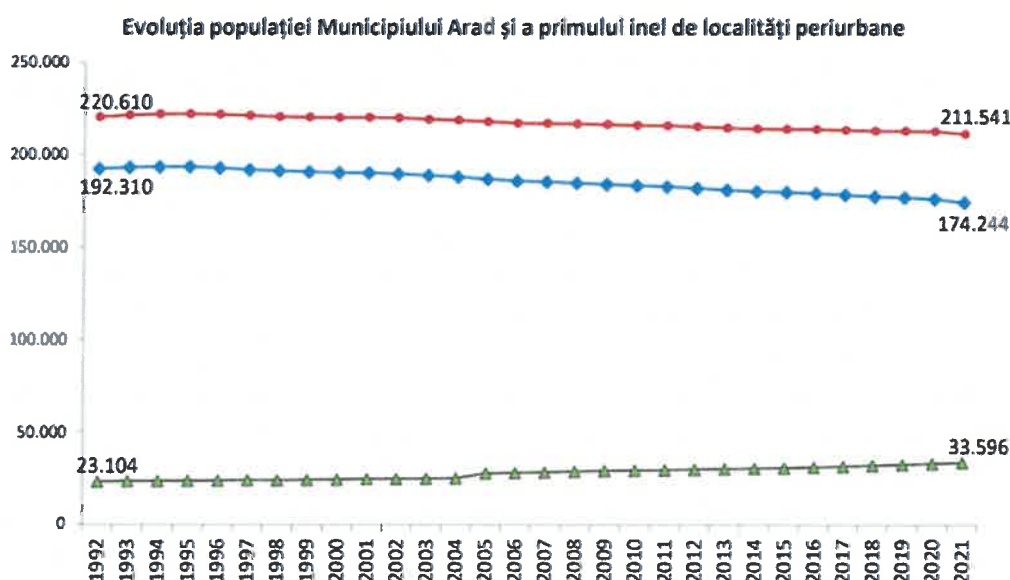
Există însă o anumită inconsistență în datele prezentate de Institutul Național de Statistică, datorită redefinirii conceptului de populație stabilă și înlocuirea acestuia cu cel de populație de rezidență. Astfel, și în 2002, și în 2011 populația înregistrată la recensăminte (adică numărul real de locuitori) este mai mic decât cel care figurează în evidențele INSSE și care include și persoanele plecate temporar sau pe cele cu încă un domiciliu în altă localitate.

Dacă luăm în considerare evoluția existentă în ultimii 5 ani putem constata însă o tendință descendentă evidentă a volumului populației, rata de descreștere per capita fiind de -0,48% în 2017 și în 2018, -0,29% în 2019, -0,48% în 2020 și -1,08% în 2021 (valori calculate pentru 1 ianuarie). Astfel, cu o medie de descreștere pe ultimii 5 ani de -0,5661% putem estima că dacă nu apar modificări substanțiale în contextul socio-economic, politic și cultural al regiunii, populația Municipiului Arad va ajunge la 147.794 persoane în 2050. Evident că una din cauzele declinului demografic este suburbanizarea (proces înregistrat la toate orașele medii și mari din România), astfel că, deși există o scădere a populației pentru Municipiul Arad, comunele din primul inel periurban au un potențial real de creștere.

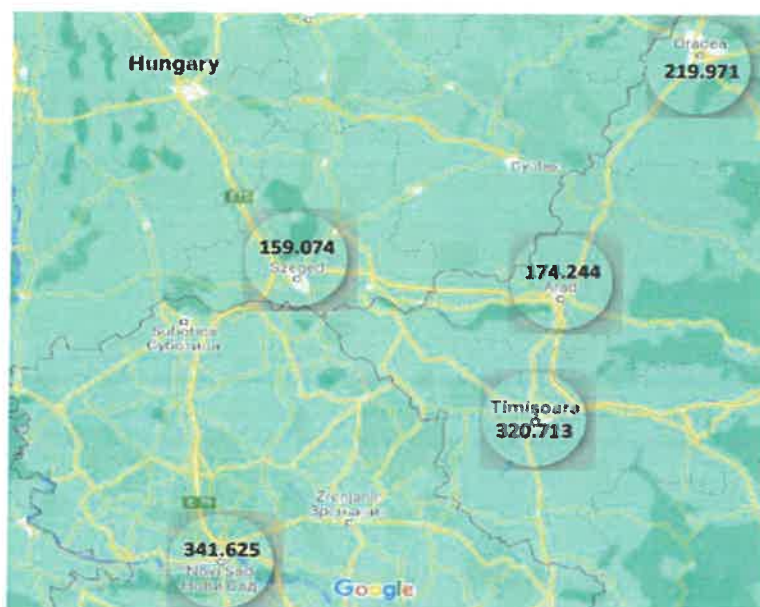
Dacă urmărim evoluția populației unor comune din primului inel aflat în jurul Municipiului Arad (Vladimirescu, Livada, Zimandu Nou, Șofronea, Zădăreni, Șagu și Fântânele) care constituie în mod implicit spațiul periurban al acestuia, se constată manifestarea unei tendinței clare de suburbanizare:

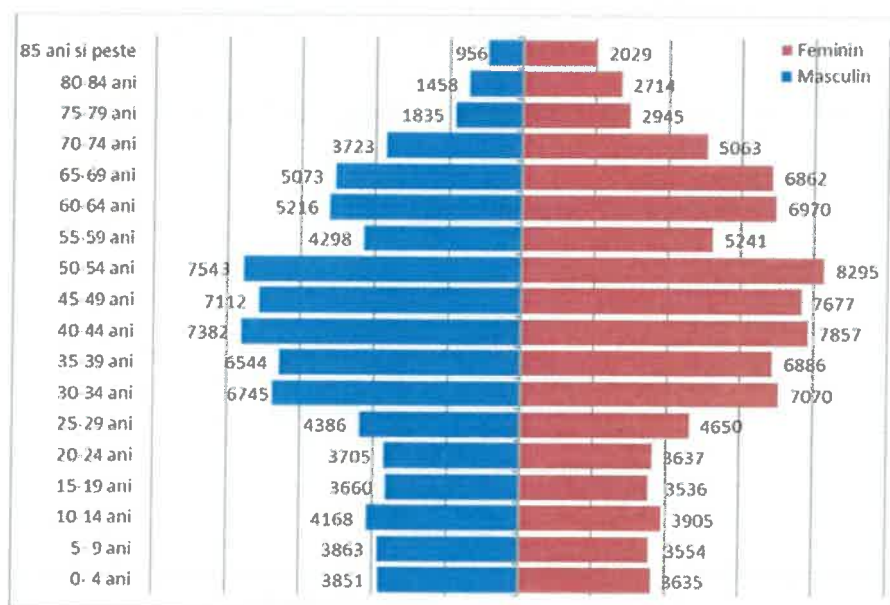
Astfel, în timp ce populația Municipiului Arad a scăzut cu 19.213 persoane, populația câtorva comune învecinate a crescut cu 10.492 de persoane (valoare cumulată), fără a include evoluția ascendentă a orașului Pecica și nici populația de arădeni stabiliți peste graniță, în Battonya (unde în 2011 erau 8,4% populație românească).

Alți factori care pot facilita recuperarea populației mai sunt poziționarea în apropierea graniței cu Ungaria, interconectivitatea (autostrada și magistrala feroviară) și Zona Liberă Curtici, toate acestea constituind repere foarte importante pentru atragerea de investitori străini și implicit de populație în

căutare de locuri de muncă. Pe de altă parte, aspectul Municipiului Arad de periferie internă, între Timișoara (320.713 locuitori), Oradea (219.971 locuitori) și Novi Sad (341.625 locuitori) generează anumite limitări în dezvoltarea sa, cel puțin în configurația actuală a euro-regiunii DKMT cele 3 centre urbane menționate fiind destul de greu de depășit (din punct de vedere demografic).

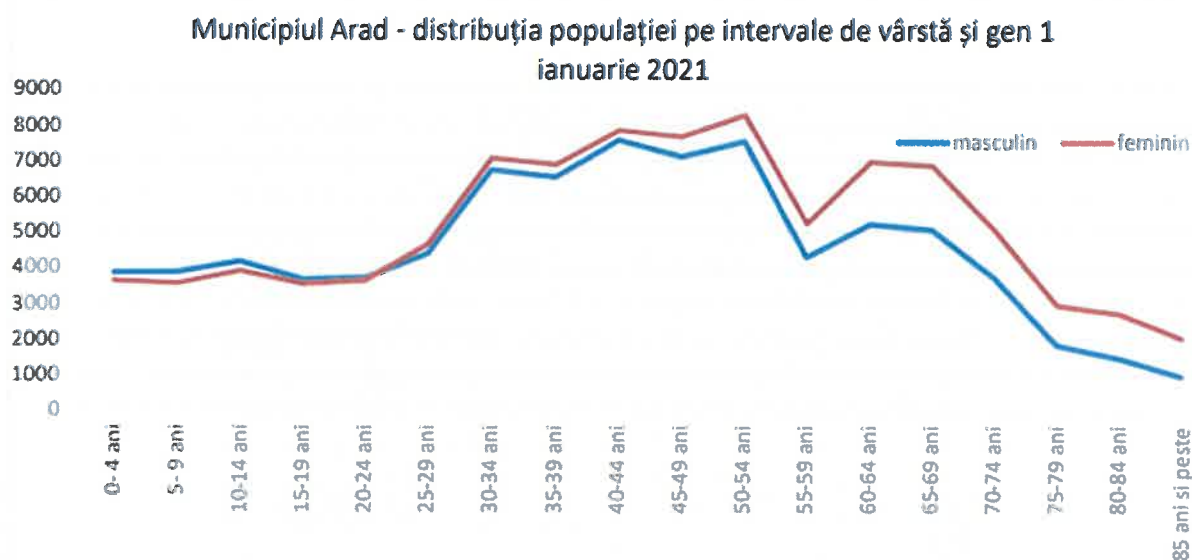

În privința distribuției pe gen și vârstă a populației Municipiului Arad conform datelor INSSE la 1 ianuarie 2021 se înregistrează următoarele valori (total 174.244 locuitori):

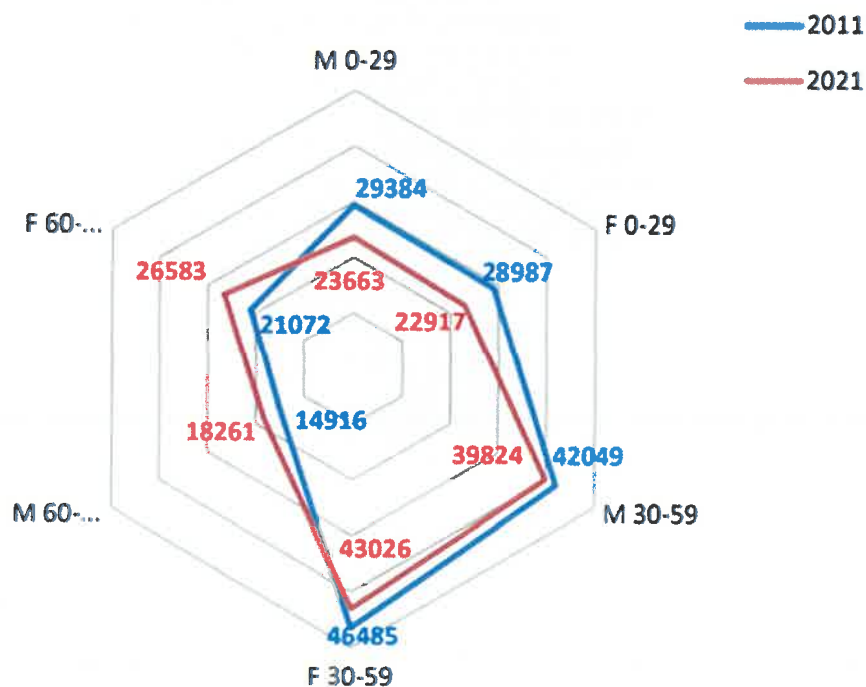
Așa cum se observă și din graficul de mai sus, există o tendință de grupare a populației în zona de mijloc a distribuției, vârful demografic fiind pentru populația din intervalele 50-54 de ani (15.838 locuitori). Ponderea redusă a persoanelor cu vârsta sub 19 de ani constituie o premisă clară pentru tendința de îmbătrânire accelerată a populației pentru următoarele decenii. Per ansamblu se remarcă și un dezechilibru pe variabila gen (81.718 bărbați față de 92.526 femei), populația masculină fiind ușor mai

numeroasă față de cea feminină pentru prima jumătate a intervalelor de vârstă, după care situația se inversează, o dată cu creșterea diferenței între genuri:

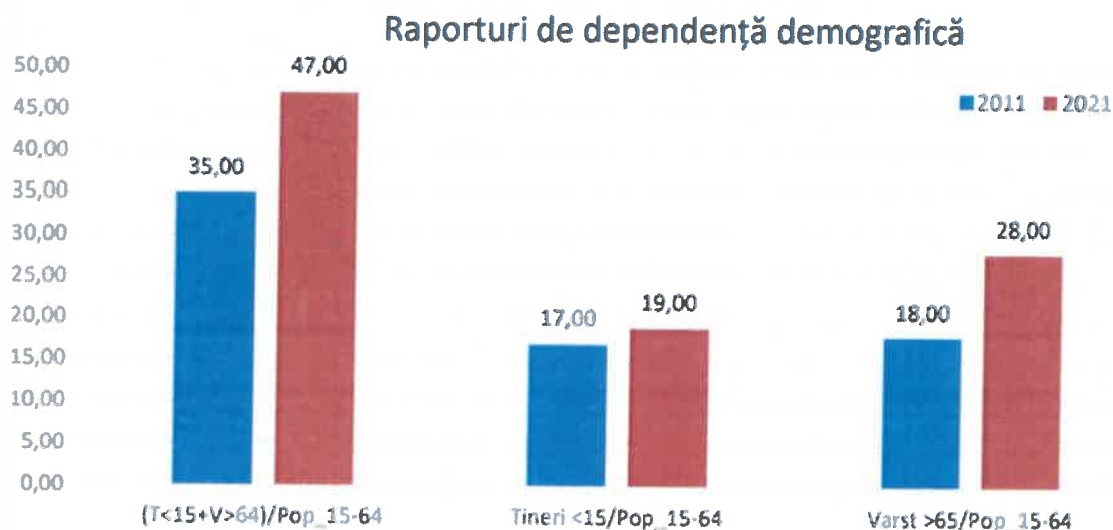
Vârsta medie calculată pe intervalele respective pentru Municipiul Arad a fost la 1 ianuarie 2021 de 42,9 ani (41,2 ani pentru bărbați și 44,6 ani pentru femei), aceste valori reprezentând o populație relativ tânără. Se remarcă însă o tendință de îmbătrânire a populației, comparativ cu 2011 când vârsta medie era de 40,3 ani (38,8 pentru bărbați și 41,7 pentru femei). La nivelul întregului județ Arad la 1 ianuarie 2021 vârsta medie a fost de 41,7 ani (cu 1,2 ani mai mică decât în Municipiul Arad), bărbații având o vârstă medie de 40 de ani (cu 1,2 ani mai mică decât în Municipiul Arad) iar femeile de 43,3 ani (cu 1,3 ani mai mică decât în Municipiul Arad).

Tendința de îmbătrânire este vizibilă și în graficul următor (populația Municipiului Arad 2011-2021):

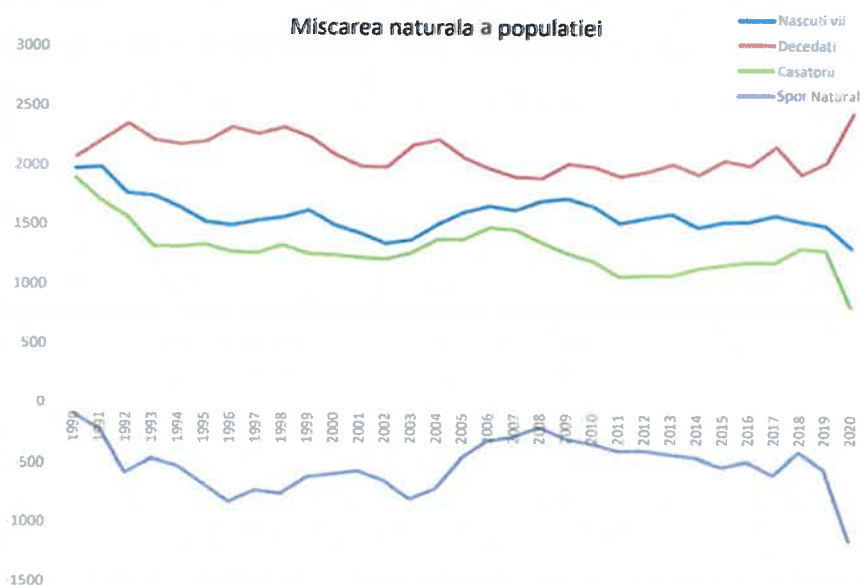
Se constată astfel că față de 2011 populația sub 30 de ani înregistrată la 1 ianuarie 2021 a scăzut cu 11.741 de persoane, populația adultă (30-59 ani) a scăzut cu 5.684 de persoane în timp ce populația vârstnică (peste 60 de ani) a crescut cu 8.856 persoane.

În ceea ce privesc raporturile de dependență de vârstă (ponderea populației inactive, a tinerilor și a vârstnicilor în total populație activă), acestea se prezintă astfel:

Dacă în 2011 100 de persoane cu vârsta între 15 și 64 de ani (populația activă) întrețineau 35 de persoane cu vârsta sub 15 ani sau peste 64 de ani, în 2021 raportul de dependență a ajuns la 47 de persoane. Creșterea este însă semnificativă în rândul vârstnicilor (de la 18% la 28%), fapt ce va accentua problemele specifice acestui segment (de la bugetul asigurărilor sociale, până la sistemul sanitar, participarea civică și activități de timp liber).

În privința mișcării naturale a populației, sporul natural negativ pe parcursul ultimelor trei decenii este practic o constantă a Municipiului Arad (49.284 născuți vii, 65.260 decese și 40.213 căsătorii). Sporul natural cumulat pentru intervalul 1990-2020 atinge valoarea de - 15.976, explicând astfel o mare parte din declinul demografic înregistrat pentru acest interval (aproximativ 19.000 de persoane).

Municipiul Arad deține și în prezent o configurație multietnică deosebit de consistentă, aceasta reprezentând o caracteristică definitorie a sa, prezentă în toate sursele documentare.

Aportul grupurilor etnice la dezvoltarea multiculturală a comunității reprezintă o caracteristică a Aradului și constituie o resursă care poate fi exploatată și în prezent:

	total	Români	Maghiari	Germani	Sârbi	Slovaci	Evrei	Bulgari	Alte minorități
1880	45.199	9.401	20.710	10.803	1.722	465	-	-	2.098
1890	53.135	11.584	26.869	11.915	1.730	369	-	-	668
1900	69.307	13.810	40.413	12.843	1.476	318	-	-	447
1910	77.542	14.949	48.761	11.320	1.850	298	-	-	364
1930	87.662	32.523	31.167	13.130	1.344	1.104	7.101	127	1.166
1956	106.460	58.444	31.850	9.037	1.062	448	4.963	118	538
1966	126.000	80.368	31.343	10.008	1.162	442	1.752	256	669
1977	171.193	121.815	34.728	10.217	990	707	992	295	1.449
1992	190.114	151.438	29.828	4.142	888	605	279	361	2.573
2002	172.827	142.938	22.492	2.247	605	450	157	251	3.687
2011	159.074	125.310	15.396	1.259	425	330	100	180	16.074

b. Repartiția populației și relația cu fondul construit:

Dezvoltarea spațială a municipiului Arad are la bază Planul Urbanistic General aprobat și Planurile Urbanistice Zonale care și-au produs efecte în teren. Astfel, ponderea cea mai mare a suprafeței fiind destinată locuințelor individuale, urmată de locuințele colective, industrie și spații verzi.

c. Zone de expansiune urbană:

Evoluția în timp a populației din Municipiul Arad prezintă un trend constant descendent după Revoluție, cu o scădere de 9,9%, adică 19.213 persoane, față de vârful demografic înregistrat în 1994 când au fost înregistrați 193.457 locuitori (date INSSE la 1 ianuarie).

Există însă o anumită inconsistență în datele prezentate de Institutul Național de Statistică, datorită redefinirii conceptului de populație stabilă și înlocuirea acestuia cu cel de populație de rezidență. Astfel, și în 2002, și în 2011 populația înregistrată la recensăminte (adică numărul real de locuitori) este mai mic decât cel care figurează în evidențele INSSE și care include și persoanele plecate temporar sau pe cele cu încă un domiciliu în altă localitate.

Dacă luăm în considerare evoluția existentă în ultimii 5 ani putem constata însă o tendință descendentă evidentă a volumului populației, rata de descreștere per capita fiind de -0,48% în 2017 și în 2018, -0,29% în 2019, -0,48% în 2020 și -1,08% în 2021 (valori calculate pentru 1 ianuarie). Astfel, cu o medie de descreștere pe ultimii 5 ani de -0,5661% putem estima că dacă nu apar modificări substanțiale în contextul socio-economic, politic și cultural al regiunii, populația Municipiului Arad va ajunge la 147.794 persoane în 2050. Evident că una din cauzele declinului demografic este suburbanizarea (proces înregistrat la toate orașele medii și mari din România), astfel că, deși există o scădere a populației pentru Municipiul Arad, comunele din primul inel periurban au un potențial real de creștere.

Dacă urmărim evoluția populației unor comune din primul inel aflat în jurul Municipiului Arad (Vladimirescu, Livada, Zimandu Nou, Șofronea, Zădăreni, Șagu și Fântânele) care constituie în mod implicit

spațiul periurban al acestuia, se constată manifestarea unei tendinței clare de suburbanizare.

d. Zone centrale/istorice/protejate:

Evoluția urbanistică și arhitecturală a municipiului Arad este dependentă, în mod egal, de evoluția întregii zone geografice. La aceasta se adaugă și cea particulară, generată de evenimentele locale.

Preistoria, antichitatea (inclusiv sec. III-IV) și perioada migrațiilor sunt extrem de bine reprezentate în zona Aradului. Doar epocile aramei și bronzului sunt reprezentate aici, dintre care unele importante. Din sec. III-IV pot fi menționate iarăși suficiente situri (unele însemnând așezări sau chiar rețele de așezări), iar din secolele VI-VIII și până în sec. X există foarte puține situri. Pentru acest studiu, bogăția de informație reprezentată de siturile menționate mai sus, are un rost aproape exclusiv științific, existând foarte puține șanse ca această generație de așezări preistorice, antice și medievale timpurii să aibe continuități până astăzi. Unele sunt clasate ca monumente istorice și sunt integrate astfel în sistemele contemporane de protecție.

Pentru studiul evoluției habitatului în zona Arad, important este Evul Mediu, cel care a determinat anumite funcțiuni și conformații, care a produs arhitecturi majore și anumite morfologii (actualmente disimulate în țesutul contemporan sau dispărute dar existând în subteran) și continuată până spre jumătatea secolului XX. Caracterul specific și valorile orașului sunt conturate în acest mare interval de timp. Un alt element important este faptul că pentru începuturile și evoluția timpurie a acestui habitat din zona Aradului funcționează tandemul de informații documentare și arheologice. Aceeași realitate este demonstrabilă și pentru Evul Mediu matur și târziu, de până în sec. XVII.

După geneza Aradului (evul mediu dezvoltat), există câteva etape importante, care ar defini evoluția acestui habitat:

- sec. XI-XVI- etapa medievală timpurie și matură, sub influența Regatului Maghiar; apare așezarea denumită ca civitas-opidum pe teritoriul actual al Municipiului, diferită de amplasamentul vechiului Orod, de pe teritoriul com. Vladirescu;

- după 1552 (când turcii ocupă întreaga zonă a Aradului) și până la sf. sec. XVII (Pacea de la Karlovitz)- etapa otomană (cu unele intermitențe); este etapa fortificației patrulater turcești și a așezărilor din jurul acesteia (orașul rascian și orașul german)

- 1699 (Pacea de la Karlovitz, prin care Aradul este integrat Imperiului Habsburgic) – jum. a doua a sec. XVIII (- prima etapă habsburgică; începe regenerarea așezării și se pun bazele dezvoltării sale moderne; Aradul devine oraș cameral privilegiat;

- jum. a doua a sec. XVIII (sf. sec. XVIII) – mijl. sec. XIX (cca. 1860)- a doua etapă habsburgică, cea mai importantă în definirea urbanisticii Aradului, care conține construirea noii cetăți în stil Vauban și extinderea orașului, pornind de la nucleele inițiale sârbesc și german, cel german devenind centrul noii așezări;

- mijl. sec. XIX (cca. 1860)- cca. 1916- etapa de modernizare și consolidare a așezării; se ridică marea majoritate a arhitecturilor majore care există și astăzi și mare parte din habitatul local, este importantă arhitectura industrială în acest context

- cca. 1916/1919 - 1944- perioada interbelică, integrarea în Regatul României; se continuă procesele anterioare; apar câteva clădiri în stilurile contemporane din Vechiul Regat și europene.

- 1944-1989-perioada socialistă, în care apare marile ansambluri rezidențiale colective, precum și platformele industriale mari.

Aceste etape vor fi detaliate în cele ce urmează.

EPOCA MEDIEVALA:

Din 1080 – 1090, datează prima atestare documentară a toponimului "Orod". Din vechiul centru ecleziastic și comitatens s-au mai păstrat până astăzi doar ruinele bisericii de la Vladimirescu, indicând locul unde se afla veterum Orod.

Începând cu secolul XV, Aradul apare în documente ca civitas sau oppidum. Unii istorici sunt de părere că între acest Arad, localizat în vatra actualului municipiu, și vechiul Orod, situat la Vladimirescu, nu există nici o legătură, ar fi vorba de două așezări complet diferite. Alții presupun că, în cursul secolului XVI, vechiul Orod a fost mutat în perimetrul actualului municipiu respectiv în zona cartierului Drăgășani. Clarificarea acestei dileme rămâne în sarcina cercetărilor viitoare.

Răscoala condusă de Gheorghe Doja (1514) a găsit numeroși aderenți printre iobagii din Arad. După reprimarea revoltei, nobilimea s-a răzbunat crunt asupra țăranilor. În urma catastrofei de la Mohács (1526), Ioan Zapolya, ales rege al Ungariei, și-a instalat stăpânirea și la Arad. Mai apoi, în timp ce Buda a căzut sub ocupație otomană (1541), Aradul a trecut în stăpânirea principatului autonom al Transilvaniei.

Dar în 1552, trupele otomane au cucerit orașul, provocând mari distrugerii. Teritoriul fostului comitat a fost organizat în trei sangeacuri, din care cel al Aradului cuprindea orașul și 113 sate.

Între 1553 și 1555, turcii au construit o cetate patrulateră, din cărămidă, pe malul drept al Mureșului, în aval de actualul pod Traian. Conscriptiile din 1567 și 1579, realizate din ordinul sultanului, consemnează pentru Arad și localitățile învecinate un număr de 297 de familii care se ocupau cu agricultura și creșterea animalelor.

În 1595, trupe transilvănene au eliberat valea inferioară a Mureșului, reintegrând și Aradul în principatul Transilvaniei. În urma victoriei de la Șelimbăr (1599), zona arădeană a intrat sub autoritatea lui Mihai Viteazul pentru ca, după moartea acestuia (1601), să ajungă sub stăpânirea lui Gh. Basta, iar mai apoi a lui Gabriel Bethlen care, mai apoi, a retrocedat turcilor cetățile de pe Mureș, inclusiv Aradul.

EPOCA PREMODERNĂ - Instaurarea dominației habsburgice:

După eșecul asediului otoman asupra Vienei (1683), trupele imperiale au desfășurat o amplă ofensivă spre răsărit, ajungând ca, în 1687, să cucerească și Aradul.

În 1689, Eugeniu de Savoya a întocmit planurile pentru rezidirea vechii cetăți turcești. Lucrările de construcție au fost conduse de Georg Haruckern. După armata austriacă, în oraș au sosit și primii meșteșugari și negustori germani. Prin pacea de la Karlowitz (1699) granița dintre Imperiul habsburgic și cel otoman a fost fixată pe Mureș. Astfel, Aradul a devenit centrul zonei grănicerești austriece. În august 1699, primele unități de grăniceri, recrutate mai ales din rândul sârbilor, au fost aduse în oraș.

Prin ridicarea la rang de oraș cameral, în anul 1702, Aradul a obținut o serie de drepturi economice. Însă, la scurtă vreme după aceasta, atacul curuților, din vara anului 1707, a lăsat urme adânci în viața urbei, numeroase clădiri fiind distruse.

În urma victoriilor obținute de armatele austriece sub comanda lui Eugenia de Savoya, stăpânirea habsburgică a fost instaurată și în Banat, fapt consfințit de pacea de la Passarowitz (1718). În cadrul programului de ridicare economică a Banatului, autoritățile imperiale au așezat coloniști germani din Franconia în Aradul Nou (1724).

Orașul propriu-zis era împărțit în patru sectoare: cetatea veche, zona de refugiu, "orașul rascian" și "orașul german". Populația se compunea din grăniceri și civili (țărani, meșteșugari, comercianți) români, aromâni, sârbi, germani și maghiari. Numărul de locuitori înregistrat în oraș și în așezările suburbane se ridica, în 1720, la 441 de familii.

Din punct de vedere administrativ, zona Aradului a urmat o evoluție complicată. După instaurarea stăpânirii habsburgice, comitatele Arad și Zarand au fost incluse în Ungaria. În 1732, aproape întreg

comitatul Arad a fost donat ducelui Rinaldo de Modena care, în 1740, fiind disgrațiat, l-a pierdut în favoarea domeniului de stat (erarial). Centrul acestuia a fost Aradul care, cu această ocazie, a dobândit rangul de oraș cameral privilegiat. Începând cu anul 1741, s-a trecut la desființarea regimentului confinar, o bună parte dintre foștii grăniceri plecând în Rusia. În același an, a fost organizat și noul comitat nobiliar Arad, al cărui centru a devenit orașul omonim.

În epoca tereziană (1740 – 1780), orașul s-a dezvoltat din toate punctele de vedere. Populația a crescut la 1.321 de familii, în anul 1752. Ponderele producției meșteșugărești a sporit simțitor. Astfel, dacă în 1746 activau abia 90 de meșteșugari, la 1774 numărul acestora se ridica deja la 299. Meseriașii s-au reunit în bresle care beneficiau de privilegii din partea autorităților. Prima breaslă înregistrată oficial a fost cea a cojocarilor germani, în 1702. Până în 1845, doar în oraș, au fost înregistrate 44 de bresle, incluzând 65 de meserii diferite. Atelierele meșteșugărești prelucrau, în marea lor majoritate, marfa din depozitele de pe malul Mureșului, cea din târguri, cât și materia primă din propriul bazin agricol al orașului.

Producția agro-silvo-pastorală continua să aibă un rol predominant pe parcursul secolului XVIII.

EPOCA MODERNĂ I - Cetatea Aradului:

Construirea noii cetăți, amplasată pe malul sudic al Mureșului, a marcat profund istoria orașului.

Fortificația a fost proiectată, în stil Vauban – Tenaille, de o echipă de ingineri militari condusă de Ferdinand Philipp Harsch. La construcția ei, care durat peste 20 de ani (1763 – 1783), au participat mii de țărani iobagi.

Cetatea are propria ei istorie. Garnizoana permanentă a constituit-o regimentul 33 infanterie care a participat la toate marile acțiuni militare ale Imperiului. În complexul de clădiri care include și biserica, a funcționat lazaretul deservit de călugări franciscani.

Până la 1918, cetatea a fost și cea mai mare închisoare militară din Imperiul habsburgic.

În timpul războiului civil de la 1848 – 1849, cetatea a jucat un rol important. Flancată și apoi, din noiembrie 1848, asediată de tabăra militară ungară, garnizoana a bombardat, la rândul ei, orașul. În vara lui 1849, armata republicană maghiară a reușit să ocupe fortificația pentru 46 de zile, moment după care, fiind înconjurată de armatele țariste și habsburgice, a fost nevoită să capituleze. După ce trupele habsburgice s-au reînstatat în cetate, aceasta și-a reluat și funcția de închisoare pentru cei peste 500 de prizonieri din rândul ofițerilor armatei republicane ungare. Dintre cei 16 generali prizonieri decedați aici, 13 generali ai armatei republicane ungare au fost executați la 6 octombrie 1849, respectiv patru prin împușcare iar nouă, dezonorant, prin strangulare la stâlpi, lângă zidurile exterioare ale cazematei.

În 1852, împăratul Franz Iosif I, vizitând personal fortificația, a inițiat grațierea și comutarea sentințelor.

La începutul deceniului nouă al secolului al XIX-lea, cazematele exterioare au adăpostit numeroși prizonieri ai armatei otomane. Între 1914 – 1918, în cazematele interioare și exterioare a funcționat un lagăr de internare pentru militari prizonieri de război și pentru civili sârbi deportați. În noiembrie 1918, cetatea a fost ocupată de trupele franco-sârbe, iar în iulie 1919 a fost preluată de armata română.

EPOCA MODERNĂ II - Orașul în epoca modernă:

Odată cu începerea lucrărilor la cetate, alături de interdicția de a mai construi în oraș, arădenii au fost amenințați și cu mutarea urbei în pusta Zimand. Împăratul Iosif II a renunțat la acest plan în 1781. În ciuda interdicțiilor impuse de autoritățile imperiale, arădenii au continuat să construiască pe propriul lor risc. Orașul s-a extins spre nord-vest (ocupând terenuri virane) și sud-vest (în spațiul create prin demolarea vechii cetăți). Ca viitor centru al orașului se profila actuala Piață Avram Iancu unde se afla și primăria,

reparată și mărită între anii 1769 și 1770. Conscriptia din 1783 înregistra 84 de străzi. Cea din 1797 îi adăuga un Forum Venalicum Piscium (azi Piața Veche). Piața Peștelui reprezenta o extindere spre nord a vechii artere comerciale din zona străzii Tribunalul Axente.

După terminarea noii cetăți, armata a impus un perimetru de siguranță de aproape doi kilometri în jurul fortificației, în care ridicarea de construcții era interzisă, cele deja existente urmând a fi demolate. Totuși, construirea în această zonă a continuat. Între cei care și-au asumat riscul, a fost și comerciantul evreu Jacob Hirschl care, în 1817, alături de propria casă, a construit primul teatru din oraș (str. Gh. Lazăr nr. 1 – 3). În 1818, la insistențele orașenilor, perimetrul de siguranță al cetății a fost redus la 500 de metri. Această măsură a deschis noi perspective evoluției urbanistice.

Planurile de sistematizare realizate în 1828 stabilesc centrul orașului în actuala piață Avram Iancu. Încă din secolul XVIII, arădenii au încercat să obțină statutul de oraș liber regesc.

Abia în 1826 au reușit să-și răscumpere privilegiile, iar în 21 august 1834 diploma de oraș liber regesc, semnată de către împăratul Francisc I, a fost înmănată autorităților locale de către comisarului regal, baronul Laurențiu de Orczy.

Noul statut a impulsionat evoluția orașului pe toate planurile. Din punct de vedere urbanistic, se remarcă deschiderea de noi fronturi stradale (de exemplu actuala str. Meșianu), cele vechi fiind înprospătate cu edificii impozante precum hotelul "Crucea Albă" (1841).

Inundația din 1844 și luptele din vremea războiului civil din 1848 – 1849 au provocat distrugeri însemnate. Spațiile create prin demolări au fost ocupate de clădiri noi, cu ținută remarcabilă.

Prin inaugurarea gării, în 1858, se definea artera principală a orașului pe axa sud-nord.

În prima jumătate a secolului XIX, activitatea industrială a rămas relativ modestă. Astfel, în 1825, la Arad funcționa o fabrică de produs mașini-unelte iar în 1836 Anton Dangel începea să construiască orgi în singura fabrică de profil din această parte a Europei. În același deceniu, alți întreprinzători s-au lansat în domeniile pielăriei, al producției de chibrituri, de alcool etc. În rest, producția se derula în atelierele meșteșugarilor grupați în bresle.

Abia după mijlocul secolului s-a simțit cu adevărat vântul înnoirii. Calea spre marea industrie a fost deschisă de inaugurarea fabricii de spirt și drojdie a fraților Neuman, în 1851. Statisticile oficiale consemnau, pentru anii 1869 – 1870, 5.074 de întreprinzători, 6.839 de funcționari și 11.913 muncitori. În același timp, în agricultură lucrau 2.645 de locuitori ai orașului.

La sfârșitul secolului XIX și începutul celui următor, producția industrială s-a diversificat. În 1872, a fost înființată fabrica de mașini "Hendl", au urmat apoi o fabrică de ciment și alta de cărămidă. Rând pe rând, au apărut longevivele fabrici de mobilă Bruckner (1882), Czeiler (1890), Lengyel (1891). În anul 1892, Johann Weitzer a întemeiat fabrica de vagoane care, la începutul secolului XX, a ajuns să producă și automobile, autoutilitare și avioane. În 1909, industria arădeană s-a îmbogățit cu o fabrică de textile, proprietatea familiei Neuman.

La începutul secolului XX, Aradul a ajuns să fie o metropolă industrială de prim rang care dispunea de 25 de fabrici și 7 instituții de credit și economii.

Odată cu dezvoltarea industrială, orașul s-a extins spre nord și nord-vest, în defavoarea cartierelor agricole. În același timp, axa centrală a urbei a fost mobilată cu clădiri reprezentative care și astăzi definesc imaginea orașului: Teatrul (1874), Primăria (1876), Palatul Finanțelor (1885), Palatul Cenad (1897), Palatul Neumann (1902), Clădirea Băncii Naționale (1912), Palatul Cultural (1913) etc.

Construcțiile noi și renovările realizate la începutul secolului XX poartă amprenta stilului secesion. Noul ritm al vieții citadine a impus organizarea transportului public urban. Astfel, din 1873 au început să circule tramvaiele cu cai, care asigurau legătura dintre gară și principalele centre de interes economic din oraș. În anul 1908, au fost înființate primele linii urbane de autobus și omnibus.

În anii '90 ai secolului XIX, a fost realizată rețeaua de alimentare cu apă potabilă și cea de canalizare. Iluminatul public cu lămpi pe bază de ulei a fost introdus în 1828, cel cu gaz lampant după 1860, iar curentul electric în 1895.

Conducerea administrativă a orașului a fost asigurată până în 1747 de două primării – cea a "orașului rascienilor" (Raizen Stadt) și cea a "orașului german" (Deutsche Stadt). Ulterior, până la primul război mondial, primarul orașului a fost numit sau ales, în funcție de conjunctura politică, din rândul germanilor, aromânilor, maghiarilor, evreilor și românilor.

În 1871, Aradul a devenit municipiu, odată cu momentul în care justiția s-a separat de administrație. După instaurarea regimului dualist (1867), în instituțiile și organizațiile locale, un rol preponderent l-au jucat cetățenii de expresie maghiară (maghiari, evrei etc).

Din punct de vedere demografic, evoluția din secolul XIX a fost spectaculoasă. În 1804 orașul avea 8.476 locuitori, numărul lor ajungând la 22.398 în 1850 și la 56.260 în 1900. Astfel, la mijlocul secolului XIX, Aradul se afla pe locul al 12-lea din lista marilor orașe din Ungaria iar dacă s-ar lua în calcul și populația din localitățile suburbane (Micălaça, Mureșel, Aradul Nou, Sânicolaul Mic) ar fi ocupat poziția a șasea.

În anul 1828, existau 6.985 ortodocși, 300 greco-catolici, 5.923 romano-catolici, 191 helveți (calvini) și 725 izraeliți. Între ortodocși, sârbii sunt evaluați la o cifră de aproximativ 500 de persoane.

Explozia demografică și imigrările dinspre nord-vestul împărăției au modificat compoziția etno-confesională a orașului în favoarea celor de confesiune romano-catolică (de la 6.124 în anul 1839 la 18.126 în anul 1881). În intervalul de până la 1900, numărul romano-catolicilor a crescut până 29.313 în timp ce ortodocșii au ajuns cifra de 11.368, dintre care 1.430 erau sârbi. Greco-catolici au fost abia 1221, în anul 1902.

Confesiunile evanghelică și reformată (compuse din maghiari, germani și slavi maghiarizați) au fost slab reprezentate numeric în raport cu celelalte două confesiuni creștine (catolică și ortodoxă). În schimb, evoluția lor este semnificativă. Între 1839 și 1900, numărul evanghelicilor a crescut de la 160 la 1.737, cel al reformaților 523 la 6.125 iar cel al mozaicilor de la 812 la 6.029. La sfârșitul secolului XIX, apar și 31 de unitarieni.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, principalele curente politice, conservator și liberal, se conturau și la Arad. Din punct de vedere organizatoric, au rămas la nivelul cluburilor. Concomitent se naște și mișcarea de emancipare națională a românilor.

Revoluția europeană de la 1848 a impulsionat asociaționismul cultural și politic. Partidele politice locale au fost cel conservator (guvernamental), cel "al independenței" (liberal), cel al românilor și cel social-democrat. Partidul conservator s-a menținut la putere, acceptând o serie de concesii, nu însă introducerea votului universal și secret.

Organizarea electoral-politică locală a românilor a evoluat treptat de la un partid local spre organizarea partinică provincială, ajungând în 1881 la Partidul Național Român, extins în părțile locuite de către românii din regatul dualist austro-ungar.

Ideile socialiste au găsit numeroși aderenți în Arad. După o serie de etape cu caracter organizatoric și de extensiune teritorial-provincială, din anii 1870, 1887 și 1891, aici a avut loc, în 1894, congresul de înființare a Partidului Muncitoresc Social-Democrat (marxist), aparținător de centrul budapestan.

În condițiile unei anumite opacități a partidului "guvernamental", de coloratură maghiară, la cerințele de democratizare a societății, s-a produs atât apropierea unor liberali cât și a unor lideri "naționali" de mișcarea socialistă. Aradul, oraș multiethnic, important centru muncitoresc și beneficiar al unei solide tradiții, atât într-ale mișcării socialiste cât și în lupta de emancipare națională a etniilor nemaghiare, a ajuns în 1908 centru al Clubului deputaților nemaghiari din Imperiu cât și sediul secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

Primul război mondial a scos la suprafață atât tensiunile sociale cât și cele naționale existente în Imperiu. Mișcarea de emancipare națională a românilor a fost condusă de PNR și PSDU – secția română.

La 30 octombrie 1918, a fost înființat Consiliul Central Național Român care, în 2/3 noiembrie, și-a mutat sediul de la Budapesta la Arad. Liderii arădeni ai acestui organism politic au fost avocații Ștefan Cicio-Pop și Ioan Suciu, profesorul Vasile Goldiș și muncitorul Ioan Flueraș. Liniștea și apărarea proprietății, în oraș, a fost asigurată de gărzile naționale române și maghiare. Între 13 și 15 noiembrie, o delegație a guvernului maghiar, condusă de Oskár Jászi, s-a deplasat la Arad pentru a purta tratative cu reprezentanții românilor. Cu toate concesiile făcute de delegația maghiară, poziția românilor a fost fermă: dezlipirea de Ungaria și unirea cu România. Consiliul Național Român Central, for coordonator pentru consiliile naționale române existente în cele 26 de comitate din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, a pregătit Adunarea Națională de la Alba Iulia, ai căror delegați au hotărât, la 1 decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu Regatul României. La sfârșitul lunii decembrie, trupele coloniale franceze au ocupat orașul. Armata regală română a intrat pașnic în Arad, la 17 mai 1919, iar la 10 iulie 1919, întreaga administrație a fost preluată de statul român.

EPOCA CONTEMPORANĂ I - Aradul interbelic:

După proclamarea unirii, obiectivele majore ale autorităților de la București au fost: apărarea granițelor noului stat, obținerea recunoașterii sale internaționale și integrarea de facto a noilor provincii.

Adoptarea noii constituții, în 1923, a asigurat cadrul legislativ general pentru crearea structurilor unitare ale regatului român. Noua organizare administrativă a fost reglementată în detaliu prin legea din 1925. Prin aceasta, primarii deveneau reprezentanții guvernului în teritoriu, fiind numiți de Ministerul de interne. Ei prezidau consiliul comunal, ale cărui hotărâri trebuiau să le execute. Prin noua lege de organizare a administrației publice locale, din 1929, toate capitalele de județ, cum era și Aradul, au fost declarate municipii.

Încorporarea satelor suburbane precum și imigrația spontană sau organizată, au dus la creșterea accentuată a populației. Astfel, în 1937 Aradul avea 76.015 locuitori din care 72 % erau români, 8 % maghiari, 4% germani, 4% evrei iar restul alte naționalități.

Sporul demografic a fost însoțit de extinderea spațiilor rezidențiale, noile cartiere de locuințe fiind construite după principiile urbanismului modern al orașelor grădina. Pe artera centrală a fost ridicată Casa Asigurărilor Sociale (azi Policlinica).

Structura economiei arădene a rămas, în mare, aceeași ca înainte de unire. Marea industrie a fost reprezentată de fabrica "Weitzer" – care, în 1920, a fuzionat cu fabrica de automobile "Marta" –, de Întreprinderea Textilă Arad (ITA), una din cele mai mari din țară, de întreprinderea de morărit a fraților Neuman și de fabrica de mobilă "Lengyel". Alături de acestea, și-a continuat activitatea și renumita fabrică de lichior "Zwack".

În perioada interbelică au fost înființate și o serie de fabrici noi, precum Fabrica de Zahăr (1926), "Polycrom" (lacuri și vopsele, 1930), Uzina Tehnică Arad (fabrică de becuri, 1935), "IRON" (fabrică de radiouri și alte articole electrotehnice). Astfel, Aradul dispunea de 110 întreprinderi în 1937, față de 58 în 1919.

Criza economică din 1929 – 1933 a determinat falimentul unui număr de întreprinderi mici și concentrarea majorității producției în 22 de mari întreprinderi din oraș.

După depășirea crizei, activitatea comercială s-a intensificat, situând Aradul, cu cele 4001 firme de comerț, între primele cinci orașe din țară din acest punct de vedere.

Doar o mică parte din aceste firme reprezentau capitalul românesc (8,7% la angroșiști, 15,02% la

detaliști).

Sistemul bancar a susținut activ dezvoltarea economică locală. Alături de sucursala Băncii Naționale a României (deschisă în 1921), în oraș au mai funcționat alte zece bănci dintre care reprezentativă pentru capitalul câmpiei vestice a fost banca "Victoria", înființată în 1887.

Calitatea vieții urbane este ilustrată și de nivelul serviciilor. Prin reconstruirea uzinei de apă, în perioada 1931 – 1934, calitatea apei potabile s-a îmbunătățit, iar rețeaua de distribuire a putut fi extinsă.

Sistemul de canalizare a fost amplificat, beneficiind în continuare de asistență tehnică britanică.

Aradul a fost printre primele orașe din țară care au dispus de serviciile unei centrale telefonice automate (1937). Transportul urban a fost îmbunătățit prin introducerea autobuselor care circulau pe 11 trasee.

Viața politică arădeană a fost legată de fluctuațiile scenei politice din capitală. Până la fuziunea sa cu Partidul Țărănesc din vechiul regat (1926), Partidul Național Român a fost reprezentantul intereselor transilvănenilor în parlamentul de la București. După fuziune, voturile arădenilor s-au îndreptat spre marile partide, PNȚ și PNL.

Partidele social-democrate au avut, paradoxal, o aderență minoră la Arad. La ultimele alegeri democratice din perioada interbelică (1937), preferințele arădenilor s-au îndreptat preponderent spre partidul de extremă dreaptă "Totul pentru țară", urmat de PNL și de Partidul Maghiar care a avut permanent un electorat constant. Instaurarea dictaturii regale, în 1938, a pus capăt vieții parlamentare.

Războiul a afectat grav populația Aradului. La numeroasele restricții și rechiziții, s-au adăugat și bombardamentele anglo-americe din iulie 1944 care au distrus obiective militare și civile din zona gării.

Între timp, Aradul devenea cel mai important centru din vestul țării pentru primirea refugiaților și expulzaților de război.

După lovitura de stat din 23 august 1944, municipiul Aradul a ajuns unul dintre terenurile confruntărilor succesive ale armatei regale române cu cea germană și cea ungară. În ziua de 22 septembrie, armata ungară s-a retras din Arad, aruncând în aer cele două poduri metalice de peste Mureș, gara și centrala telefonică. În octombrie și la începutul lui noiembrie 1944, aviația germană a mai bombardat zona gării provocând distrugerii însemnate.

După înfrângerea Germaniei, Divizia I cavalerie, cu garnizoana în Arad, s-a întors la bază, fiind primită în triumf de populația orașului (13 iulie 1945). În relativ scurtă vreme, o serie de trupe sovietice au fost încartiruite în cetate.

EPOCA CONTEMPORANĂ II - Aradul postbelic:

Prezența armatei sovietice a facilitat preluarea conducerii orașului, la 29 noiembrie 1944, de către persoane de încredere ale comuniștilor.

Pentru a câștiga alegerile generale din 1946, comuniștii au apelat la metode străine sistemelor democratice, bazându-se pe sprijinul trupelor de ocupație sovietice. Frauda le-a permis "câștigarea" alegerilor și la Arad.

Odată cu abdicarea regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române (30 decembrie 1947) s-au instalat, și la nivelul puterii locale, organele regimului totalitar care au aplicat întocmai măsurile de implementare a modelului sovietic. Replica societății civile, aflată sub teroare, a fost slabă. Se poate aminti totuși revolta muncitorilor de la Întreprinderea Textilă Arad care, în 25 aprilie 1947, l-au linșat pe secretarul PCR din fabrică. Represaliile care au urmat au zădărnicit orice încercare de rezistență.

După plecarea trupelor sovietice (1958), s-a remarcat o oarecare destindere, care a culminat cu eliberarea, în 1964, a deținuților politici.

Preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, în 1965, a adus, pentru început, o deschidere politică. Dar, începând cu primii ani ai deceniului opt, regimul a evoluat spre național-comunism sfârșind într-o dictatură personală.

În plan economic, primii ani postbelici au vizat înlăturarea distrugerilor provocate de război. Din 1951 s-a trecut la realizarea planurilor cincinale și, odată cu acestea, la industrializare. Într-o primă fază, aceasta s-a materializat prin comasarea și modernizarea întreprinderilor existente, iar apoi prin construirea altora noi. La Arad, au fost înființate fabrica de strunguri (1949), fabrica de păpuși "Arădeanca" (1959), fabrica de ceasuri "Victoria" (1961), combinatul de îngreșăminte chimice (1971) etc.

Investițiile mari din deceniul șase s-au îndreptat spre industria grea, după aceea ele s-au mai diversificat.

Însă cele mai importante sume le-au înghițit în continuare întreprinderile mamut din industria constructoare de mașini. În ciuda investițiilor masive, productivitatea muncii a rămas relativ scăzută, iar majoritatea produselor s-au situat sub standardele internaționale.

Dezvoltarea accentuată a industriei a determinat o semnificativă creștere a populației urbane.

Astfel, în deceniul opt, municipiul Aradul număra circa 150.000 de locuitori. Acest spor demografic s-a realizat, în mare parte, prin susținerea admigrării tineretului rural și a unor segmente de populație din regiuni mai sărace ale țării, dar și prin luarea unor măsuri precum interzicerea avorturilor și a mijloacelor contraceptive, care au dus la creșterea natalității.

Pentru a face față cererii crescânde de locuințe au fost construite marile cartiere de blocuri Micălaca, Aurel Vlaicu și Alfa. Odată cu aceasta, au fost extinse rețeaua comercială și cea a serviciilor publice. Remarcabilă a fost dezvoltarea rețelei de tramvai, Aradul ajungând cu cei 96 km de linie pe locul doi în țară, după București. Formal și cantitativ, problemele păreau să fie rezolvate, calitatea soluțiilor a lăsat însă permanent de dorit.

Investițiile masive din anii șaptezeci au fost realizate pe seama unor uriașe împrumuturi externe. Pentru a obține o independență economică totală, Ceaușescu și-a propus să achite întreaga datorie externă în anii optzeci. Aceasta s-a și realizat în bună măsură prin forțarea dotărilor existente și sacrificarea nevoilor intime ale populației.

Perioada de austeritate i-a afectat și pe locuitorii Aradului, desi în mai mică măsură decât pe cei ai altor orașe din țară. Evenimentele din decembrie 1989 au fost percepute imediat și la Arad unde un

număr mare de locuitori au ieșit în stradă în semn de solidaritate cu manifestanții din Timișoara. În 21 decembrie Aradul a devenit al doilea oraș din țară, după Timișoara, unde conducerea comunistă a fost răsturnată de la putere.

Primul deceniu postcomunist a fost marcat de o pătimașă politizare a vieții publice și de trecerea la economia de piață care a câștigat în coerență abia în pragul mileniului III. Dintre "marile ctitorii" ale epocii Ceaușescu, Combinatul Chimic a fost primul care și-a închis porțile (1990), urmat de Uzina Textilă, cea de strunguri și de unitățile de prelucrare laptelui, cărnii și a zahărului. Au fost consemnate și privatizări, măcar pentru câțiva ani, s-au dovedit a fi de succes: Întreprinderea de Vagoane de Marfă a trecut în proprietatea Trinity Industries Inc. (SUA), Fabrica de Bere a devenit parte a Brau Union A.G. (Austria), iar fabrica de textile "Tricoul Roșu" și-a câștigat un nou renume sub sigla "Sabina & Co."

În 1998, au fost puse bazele Zonei Industriale Arad, situată în preajma ieșirii spre Nădlac. Noul "cartier industrial", care ocupă 150 ha, găzduiește peste 10 firme care asigură peste 2.000 de locuri de muncă.

Exploatând tradițiile locale din domeniul textil, numeroase firme străine au creat facilități de producție în Arad.

La revigorarea vieții economice a orașului au contribuit și filialele unor bănci de renume, deschisela

Arad, precum și numeroasele unități comerciale care vin în întâmpinarea nevoilor zilnice ale arădenilor. În ultimul sfert de veac, peisajul urban s-a schimbat semnificativ prin remodelarea unor noduri de circulație din municipiu – Piața Gării, Piața Spitalului, Pasajul Micălaca – dar și prin renovarea unor clădiri monumentale din centrul orașului (primăria, Palatul Cultural, sediul Universității "Aurel Vlaicu", hotelul "Continental Astoria", Teatrul de Stat, hotelul "Ardealul", palatul minorităților și catedrala catolică, Banca "San Paolo Imi" etc.). Inaugurarea "Parcului Reconcilierii" (2004), în fosta Piață a Pompierilor, a propulsat Aradul în prima pagină a ziarelor, dar i-a oferit și un nou punct de atracție turistică prin reamplasarea "Statuii Libertății" și ridicarea Arcului de Triumf.

După anul 2004, în Arad s-a înregistrat un adevărat „boom” investițional care a vizat atât infrastructura cât și serviciile. Au fost realizate lucrări de infrastructură de apă și canal în toate cartierele orașului. Peste 90% din străzile orașului sunt asfaltate, calea de rulare a tramvaielor pe arterele principale a fost total renovată. Au fost dezvoltate proiecte imobiliare ample în zona fostei fabrici UTA (cartier Aurel Vlaicu), în zona Banul Măracine, Sănnicolaul Mic și, mai nou, pe amplasamentul fostei uzine „Strungul”.

Au fost înființate centre comerciale la limita de est a municipiului (Selgros, Real, Obi), pe Calea Aurel Vlaicu (Atrium Mall, Galleria Mall), în zona de vest (Armonia Center). Au fost derulate proiecte ample de restaurare a centrului vechi istoric (inclusiv podul „Traian”), de remodelare a străzii Mețianu drept pasaj pietonal, de remobilare a parcului de la Pădurice etc.

După creșterea spectaculoasă, înregistrată în perioada 2004 – 2012, Aradul se reasează în limitele unei dezvoltări raționale.

DEFINIREA ZONELOR ISTORICE DE REFERINȚĂ:

În ceea ce privește definirea Zonelor Istorice de Referință (Z.I.R.), definirea acestora a avut în vedere următoarele documentații: PUZCP Zona Monumente Protejate Arad și SIG PUG Arad 2014, la care se adaugă evaluarea proprie a prezentului studiu.

Astfel au fost definite următoarele Zone Istorice de Referință, conținute grafic și în partea de planșe a studiului:

- ZIR 1 – Orașul Sârbesc
- ZIR 2 – Orașul German
- ZIR 3 – Extinderea orașului German, de-a lungul B-dului Revoluției în a doua jumătate a sec. XIX
- ZIR 4 – Cetatea Aradului
- ZIR 5 – Zona adiacentă Mureșului ce înconjoară Cetatea
- ZIR 6 – Zona de Est a Centrului și Cartierul Romanilor
- ZIR 7 – Axul central al Aradului Nou
- ZIR 8 – Cartierul Subcetate
- ZIR 9 – Cartierul Pârneava
- ZIR 10 – Zona de contact între Orașul Sârbesc și Cartierul Pârneava
- ZIR 11 – Zona Piața Spitalului
- ZIR 12 – Zona Mănăstirea Sf. Simeon Stâlpnicul
- ZIR 13 – Cartierul sistematizat Gai
- ZIR 14 – Fabrica de spirt și drojdie
- ZIR 15 – Zona fostei clădiri administrative Astra
- ZIR 16 – Cartierul sistematizat Micălaca
- ZIR 17 – Zona Aradul Nou est
- ZIR 18 – Zona Aradul Nou vest
- ZIR 19 – fostul spital militar habsburgic din Sănnicolau Mic

- ZIR 20 – Țesutul sistematizat Sânnicolau Mic

În ceea ce privește justificarea extinderii ZIR-urilor definite în PUZCP Ansamblul Urban Arad, s-au avut în vedere următoarele principii:

- completarea ZIR-urilor definite în PUZCP Arad, din punct de vedere urbanistic, în acele cazuri în care în Ansamblul Urban Arad au fost cuprinse frânturi din țesuturi urbane unitare (ex. Cartierul sistematizat Subcetate);
- completarea ZIR-urilor suprapuse peste obiectivele LMI existente în afara Ansamblului Urban Arad;
- instituirea unor zone istorice de referință care păstrează fenomenul de sistematizare carteziană din perioada habsburgică și are ca scop protejarea parcelarului respectiv.
- reglementarea ZIR-urilor se va face prin Regulamentul Local de Urbanism, și necesitatea obținerii avizului MCC este necesară doar în cazul obiectivelor existente sau propuse în LMI, pe baza acestui studiu.

e. SPAȚIILE VERZI INTRAVILANE ÎN MUNICIPIUL ARAD:

În Municipiul Arad, spațiile verzi cu acces nelimitat, au fost inventariate și clasificate astfel: 5 parcuri, 6 grădini publice, scuaruri (1117 buc), fâșii de spațiu verde plantat (15796 buc), spații verzi aferente locuințelor de tip condominiu (3996 buc) și spații verzi cu caracter utilitar. Aceste spații ocupă o suprafață de 388,77 ha. (HCL 314/2018, Registrul local al spațiilor verzi din intravilanul Municipiului Arad) Spațiile verzi de folosință specializată: muzee în aer liber, spații aferente dotărilor publice (cimitire, edificii de cult, instituții publice, învățământ public, unități sanitare și de protecție socială), baze de agrement/complexuri/baze sportive, se găsesc pe o suprafață de 108,29 ha.

Alte categorii de spații verzi (protecția cursurilor de apă și a lacurilor, culoare de protecție față de infrastructură) ocupă o suprafață de 119,53 ha.

Aceste categorii de spațiu verde intravilan, inventariat, ajung la o suprafață totală de 616,62 ha.

Suprafața de spații verzi raportată la populația Municipiului Arad (conform Bazei Tempo online 2021 - 174.244 locuitori) este de 35,38 mp de spațiu verde per locuitor.

Conform Registrului local al spațiilor verzi au fost inventariați un număr de 128.124 de arbori, astfel că indicele numărului de arbori per locuitor este de 0,80. Noțiunea de „spațiu verde” este utilizată și în cazul terenurilor care prezintă vegetație erbacee spontană sau în cel mai bun caz păstrează exemplare de arbori care au crescut spontan sau nu sunt valoroși pentru un peisaj urban (pomi fructiferi etc). Astfel, calitatea spațiului verde într-un oraș nu ar trebui să fie redată doar prin cifre ci și prin conținutul acestor spații verzi. Pe lângă indicele de spațiu verde și calitatea acestuia este importantă accesibilitatea la aceste spații verzi precum și distribuția lor.

Au existat propuneri și s-au realizat demersuri pentru îmbunătățirea Legii 24/2007 privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din intravilanul localităților prin care se dorea corelarea situațiilor din teren cu cadrul legislativ. Aceste recomandări au rezultat în urma unor studii de caz iar unele dintre ele priveau extinderea tipologiilor specifice, adică includerea a noi forme de spații verzi a căror apariție a fost generată de nevoile actuale ale societății (ex: cazul grădinilor comunitare și al parcurilor de buzunar). A fost propusă și o clasificare a spațiilor verzi pe mai multe categorii (după rolul avut în cadrul țesutului urban, după dreptul de proprietate, după gradul de accesibilitate, după forma din cadrul rețelei verzi). O astfel de clasificare ar reflecta mult mai bine situația din teren și ar ajuta administrația locală în gestionarea și dezvoltarea spațiilor verzi. Aceste demersuri au fost realizate în cadrul proiectului „Lan-Net:

Rețea socio-profesională pentru îmbunătățirea calității vieții în mediul urban din România”, iar mai multe informații despre proiect se pot găsi aici: http://www.asop.org.ro/lan-net/documente/LAN-NET_Oglinda_2017_web.pdf.

Deocamdată cadrul legislativ este același, Legea nr. 24/2007, care permite autorităților publice abordarea punctuală a spațiilor plantate, concentrându-se pe aspecte cantitative (mp per locuitor) în detrimentul celor calitative (ex: siguranța și confortul utilizatorilor, aspecte ecologice, componente sociale, etc.).

Intomict,
arhitect specialist RUR,
CIOARA Lucian

